

Het verzorgen en observeren van de Parelhagedis, *Timon lepidus lepidus* (DAUDIN, 1802)

MAI H.M. ARETS
Dautzenbergstraat 2
6471 BA Kerkrade
m.arets@wolmail.nl
Foto's van de auteur.

INLEIDING

Op de lagere school was er een jongen, die hagedissen verkocht voor vier gulden per stuk. Ik kende wel salamanders, maar hagedissen? Dat waren voor mij toch wel héél aparte dieren, ik had ze nog nooit gezien. Maar ik mocht er ook geen kopen van mijn ouders.

Op de middelbare school leerde ik een klasgenoot kennen, die Levendbarende Hagedissen en Hazelwormen hield. Met hem trokken mijn broer en ik er op uit om hagedissen te gaan vangen, aanvankelijk zonder succes. Later konden wij er toch enkele bemachtigen, zelfs een Hazelworm werd gevangen. Dat is nu circa 30 jaar geleden. Het eerste terrarium werd gebouwd, een aquarium met stalen frame. Daarna liep het pas goed uit de hand. Ik kocht een boekje met aardige tekeningen, foto's zag je maar weinig. Hierin zag ik een tekening van een Smaragdhagedis (*Lacerta viridis*), en ik was meteen verkocht. Bij de eerste-de-beste gelegenheid werd een koppeltje aangeschaft. Ze waren veel mooier dan op de tekening. En natuurlijk werden er grotere bakken gebouwd. Enige jaren later ging ik naar een soort reptielengroothandel in Aken. Hier zag ik voor het eerst Parelhagedissen. Wat waren ze groot en mooi. Er zaten er een stuk of twaalf in een groot terrarium. Ik kon ze toen niet kopen, daar ik te weinig geld meegenomen had. Thuis angekommen begon ik informatie te verzamelen over deze prachtige dieren. Ze bleken veel plaats nodig te hebben, maar dat was op zich geen probleem. Echter ze aten veel, en dat was wel een probleem. Met vijf gulden zondagsgeld kwam je niet ver, een onsje meelwormen was snel verorberd. Dus geen Parelhagedissen. Mijn broer en ik hadden toen circa zeven jaar terraria gehad met verschillende reptielen. Nadat een voor ons onbekende ziekte was uitgebroken en alle dieren overleden waren, zijn we gestopt. Eind 1992 liet ik me door mijn broer en een goede vriend overreden om weer reptielen te gaan hou-

den. Ik had nog steeds een voorliefde voor Smaragdhagedissen, die toen nog regelmatig werden aangeboden. Parelhagedissen had ik sinds Aken niet meer gezien, dus er werd een koppeltje Smaragdhagedissen aangeschaft, met de bedoeling deze dieren te bestuderen en te kweken. Ik had toen één terrarium, maar na de eerste kweksuccessen werden het er al snel meer.

In februari 1994 kocht ik drie jonge Parelhagedissen. Dit bleken later alle drie vrouwtjes te zijn, zodat ik niet kon kweken.

Met alweer een terrarium erbij had ik toen zes grote bakken van ca. 1,30 x 0,60 x 0,60 m (lxbxh).

In 1995 kreeg ik vijf wildvang Parelhagedissen uit Zuid-Frankrijk uit de buurt van St. Martin-de-Crau. Hiervan leven nog vier stuks en ieder jaar paren ze en planten ze zich voort. Dit jaar (2003) ga ik kweken met de derde generatie (F2). De laatste jaren kweek ik regelmatig met deze wildvangdieren, maar ook met hun nakweek. Op het moment heb ik acht koppeltjes en één los nakweekvrouwtje van 2002.

Mijn eigen gegevens zijn verzameld van 1994 tot en met 2002.

BESCHRIJVING

De Parelhagedis is de grootste Europese hagedis en is niet alleen qua grootte maar ook qua kleur en tekening niet met andere soorten te verwarren. De meesten van ons kennen hem natuurlijk. Hij is, zoals gezegd, behoorlijk groot; in de literatuur staan lengtes tot 90 cm vermeld. Zelf heb ik samen met een kennis een groot exemplaar gevangen in de oostelijke Algarve, hij had een kopromplengte van 23,5 cm en was iets meer dan 60 cm lang, ondanks zijn geregenereerde staart. In Frankrijk heb ik eens een boer gevraagd of hij *Lezard ocellée* wist te zitten. Hij bevestigde dat met: *les crocodiles vert avec des pointes blues*. Beide geslachten zijn bruin- tot felgroen gekleurd met een fijne tekening van zwarte

De parelhagedis, *Timon lepidus*. Links een mannetje, rechts een vrouwtje. Het verschil in (relatieve) kopgrootte is zeer indicatief bij het geslachtsonderscheid.

puntjes en soms, zoals bij jonge dieren, rozetjes. Op de flanken dragen ze enkele rijen felblauwe punten, die in grootte kunnen variëren en meestal bij de vrouwtjes iets kleiner blijven. De buiken zijn meestal ongevekt, met een vuilwitte tot gelige, soms groenige kleur. De mannetjes hebben zeer forse koppen in vergelijking met de vrouwtjes. Ook de femoraalporieën zijn bij de mannetjes groter. Beide geslachten kunnen hard bijten, tot bloedens toe, zoals ik aan den lijve heb ervaren.

Voor sommige mensen klinkt de wetenschappelijke naam misschien een beetje vreemd, want vroeger heette de Parelhagedis *Lacerta lepida*. De Parelhagedis is voor het eerst beschreven door DAUDIN in 1802. Vroeger rekende men zowel de Europese als de Noord-Afrikaanse Parelhagedissen tot dezelfde soort en werd de laatste als een ondersoort gezien (*L. lepida pater*). Tegenwoordig worden ze als aparte soorten beschouwd, terwijl ook de geslachtsnaam is gewijzigd. Dat komt doordat herpetologen en andere wetenschappers constant bezig zijn verschillen en overeenkomsten te zoeken tussen de verschillende geslachten, soorten en ondersoorten, gebruik makend van allerlei moderne technieken, waaronder genetisch onderzoek. De Parelhagedis was eerst, net als zijn naaste verwant de Marokkaanse Parelhagedis, ingedeeld bij het ondergeslacht *Timon*. In 1982 was o.a. BISCHOFF (1982) voor een afsplitsing van het ondergeslacht

Timon binnen het genus *Lacerta* (de groene halskraaghagedissen), daar de verschillen toch wel heel groot waren. Tegenwoordig wordt *Timon* meestal zelfs als een zelfstandig geslacht gezien en luiden de wetenschappelijke namen voor de Parelhagedis en de Marokkaanse Parelhagedis respectievelijk *Timon lepidus* en *Timon pater*.

De verandering in de uitgang van *lepida* heeft de maken met de "mannelijke" vervoeging in relatie tot het "mannelijke" woord *Timon*, terwijl het oorspronkelijke *lepida* een "vrouwelijke" vervoeging was, gerelateerd aan het "vrouwelijke" *Lacerta*. De nominaatvorm *Timon lepidus lepidus* bewoont globaal genomen het hele Iberische schiereiland (Spanje en Portugal), Zuid-Frankrijk (vanaf de oostelijke Pyreneeën tot de Italiaanse grens), enkele relictvoorkomens langs de rivier de Dordogne en een klein stukje van Noordwest-Italië. De ondersoort *Timon lepidus nevadensis* komt voor in het zuidoostelijk deel van Spanje.

Over het gehele verspreidingsgebied verschillen ze nogal van grootte, terwijl kleur en tekening over het algemeen vrij uniform zijn. In de buurt van de Camargue zijn ze blijkbaar relatief klein, circa 50 cm (MÜNCH 1959, PETERS 1962). In de Alpilles en op de Crau heb ik mannetjes gevangen met een totale lengte tot 60 cm. In de Pyrenées-Orientales (Frankrijk) en Zuid-Spanje en Zuid-Portugal worden de grootste exemplaren waargenomen. Hier

worden lengtes gegeven van meer dan 60 cm (eigen waarneming) en "zeer groot" (BISCHOFF 1985). De gemiddelde totale lengte ligt ongeveer bij 60-65 cm bij de mannetjes en 50-60 cm bij de vrouwtjes.

BIOTOOP

Hun biotoop is nogal gevarieerd en wisselt van vlak en kaal tot rotsachtig met struiken, de *carrigue*. Dit is een gebied dat bestaat uit struiken, zoals rozemarijn, stekelbrem, lavendel enzovoort op een droge, soms rotsachtige bodem. Soms grazen hier schapen. Voor andere soorten argrarisch grondgebruik zijn deze stukken niet geschikt. Parelhagedissen zoeken wel altijd een plaats op in de buurt van een grote steen of een steenhoop, waar ze zich snel kunnen verschuilen. Bij gevaar kunnen ze ook in bomen of struiken klimmen, maar dit gebeurt toch minder sierlijk dan bijvoorbeeld Smaragdhagedissen dit doen. Een kenmerk is verder, dat ze niet erg afhankelijk zijn van water in de vorm van stroompjes of plasjes. Ze komen wel voor bij watertjes, maar de omringende bodem moet wel droog zijn. Ze kunnen goed tegen hoge temperaturen; als het echter te heet wordt zijn ook zij verdwenen.

Ze zitten graag op een verhoging, van waaruit ze de omgeving kunnen observeren. Ze zouden zich ook graag bij parkeerplaatsen en vuilnisbelten ophouden. De reden hiervoor is dat er insecten en knaagdieren worden aangetrokken door het afval. Ikzelf kan dit niet bevestigen.

Ze leven in een Mediterraan klimaat, maar het klimaat in Midden-Spanje heeft een meer continentaal karakter.

In Zuid-Frankrijk kunnen ze samen voorkomen met de Smaragdhagedis, Spaanse Zandloper (*Psammodromus hispanicus edwardsianus*), Hazelskink (*Chalcides chalcides*), Muurhagedis (*Podarcis muralis*), Trapslang (*Elaphe scalaris*) en Hagedisslang (*Malpolon monspessulanus*). Dit zijn eigen waarnemingen, maar er zullen wel meer soorten hun gebied delen, alhoewel voor andere soorten reptielen de biotoop mogelijk niet geschikt zal zijn.

Hagedisslangen, Slangenarend en andere roofvogels vormen een gevaar voor de Parelhagedis. Ook lynxen en marters maken soms jacht op hen (BISCHOFF ET AL 1984).

DE BINNENTERRARIA

Voor het houden van Parelhagedissen raad ik aan een zo groot mogelijk terrarium te kopen of misschien beter nog te bouwen. Als minimummaat raad ik aan 1,25 x 0,60 x 0,65 m (lxbxh). Denk wel aan ventilatiestripjes, die diagonaal ten opzichte van elkaar staan in de tegenoverliggende zijwanden. Ikzelf heb bakken van 1,25-1,40 m lengte. Ze kunnen beter te groot zijn dan te klein, de beesten moeten toch kunnen graven, zich verstoppen en een klein stukje rennen. Waarom zo hoog zult u zich afvragen? De bodemlaag in mijn terraria is ca. 10-15 cm dik, om de dieren de gelegenheid te geven lekker te kunnen graven, om zich te verschuilen of om eitjes te leggen. De bodem bestaat uit een mengsel van leem, klei of tuingrond (lieft geen zand) en mergelgruis. Dit mergelgruis is voor een paar cent te koop hier in de buurt. Op sommige plaatsen is het mergel zelfs dagzomend (komt aan de oppervlakte). Mergel is een zacht kalkhoudend gesteente, dat ook gebruikt werd en nog af en toe gebruikt wordt voor de bouw van huizen. Daar Parelhagedissen geen of slechts weinig behoefte hebben aan vochtige grond, behalve dan om te graven en vooral om eieren te leggen, giet ik slechts zelden water in de terraria: om de twee maanden giet ik ongeveer 10 liter water in de bakken. Als de grond te los is kunnen de hagedissen niet graven, bovendien bestaat dan het gevaar van instorten en het verschuiven van stenen, waaronder de dieren terecht kunnen komen.

Mijn bakken heb ik zelf gebouwd en bestaan uit spaanplaat of multiplex, daar het toch niet vochtig wordt. Op de bodem heb ik tot ongeveer 20 cm hoogte vijverfolie geniet, opdat het water niet in aanraking kan komen met het hout. Tegen de wanden heb ik stukjes gezaagde mergel geplakt met tegellijm, met hiertussen takken en dikke klimopstengels. De takken schroef ik vast tegen de wand. Kurk is minder geschikt, daar ik ook reuzenmeelwormen (*Zophobas morio*) voer. Deze vreten gangen in het kurk. Verder bestaat de inrichting van de bak uit een steenhoop, waar de dieren zich kunnen schuil houden. Ik gebruik geen levende planten, omdat de dieren ze uitgraven of kapot maken door erover heen te klimmen. Bovendien is de grond te droog voor levende planten. Mijn planten zijn daarom van plastic, maar niet van kunstzijde, omdat sprinkhanen en krekels hieraan vreten. Verder liggen of staan in de terraria dikke grove

De parelhagedis, *Timon lepidus*. Juveniel in de buurt van St. Remy-de-Provence, Frankrijk.

takken en stronken, zoals oude druivenstronken etc. Belangrijk vind ik ook droge heidestruikjes, dor gras of andere dorre struikjes. Deze zijn soms nuttig bij de vervelling. Ik vind het belangrijk dat de terraria zo natuurgetrouw mogelijk ingericht zijn, dit is beter voor het welzijn van de hagedissen en het ziet er ook nog eens leuk uit voor de toeschouwers.

Parelhagedissen maken gebruik van een soort toilet; ze deponeren hun uitwerpselen vaak in één en dezelfde hoek van het terrarium. Het is dus vrij gemakkelijk om de bak schoon te houden. Ongeveer één keer per maand worden de bakken schoon gemaakt. Dan worden uitwerpselen en dode insecten verwijderd. Hierdoor hebben eventuele endoparasieten in de poep minder kans. Ook vervellingshuidjes worden dan verwijderd, met het oog op larven en eitjes van ectoparasieten. Ik heb in tegenstelling tot vroeger, nooit bloedluis gevonden of gezien.

Ieder jaar worden de stenen, stronken en kunstplanten gereinigd, al dan niet gedesinfecteerd. Tevens wordt dan de grond flink omgewoeld en poep, dode insecten en huiddeeltjes verwijderd. Hierna worden de bakken weer ingericht. Een nadeel van mijn bakken is dat ze moeilijk te desinfecteren zijn, vanwege de constructie van spaanplaat en vanwege de inrichting.

DE VERLICHTING

Als verlichting heb ik gekozen voor een TL-verlichting, liefst warm wit of een TL-buis die ook nog eens UV-straling afgeeft, bijvoorbeeld Reptisun 5.0 of een andere geschikte lamp. Als UV-lamp gebruikte ik vroeger kleine TL-buisjes van Philips van 6-8 W van de kleur 08. Deze lampen geven onder andere UV-licht van de geschikte golflengte (UV-B: golflengte 280-320 nm) in een kleine hoeveelheid af. Indien deze lampjes kapot zijn, vervang ik ze niet meer, de dieren zijn meer gebaat bij echt zonlicht. De genoemde lampjes, maar ook andere UV-lampen verliezen hun kracht en de hoeveelheid UV-licht wordt minder. De lampjes moeten regelmatig vervangen worden (om het half jaar); dit raden de producenten althans aan. Of de mate van uitgestraald licht genoeg is voor de vorming van voldoende vitamine D₃ uit provitamine D₃ in de huid, weet ik niet zeker. Maar daarover meer in het stukje over "Mergel, kalk en vitamines".

Als verwarming gebruik ik een persglaslamp van 80-100 W. Deze lamp richt ik op de steenhoop, waar de dieren zich normaliter in verschuilen. De stenen warmen op en de dieren kunnen dan lekker zonnen. Al naar gelang de soort stenen, kan de temperatuur op de stenen oplopen tot ca. 40-45°C. Zorg er wel voor dat de temperatuur in het terrarium niet overal zo hoog is. Zorg voor een plekje waar de dieren ook kunnen afkoelen. Hang daarom

de verwarmingslamp niet in het midden van het terrarium. Door de lamp links of rechts te hangen, verkrijg je bij de lamp een gebied met een hogere temperatuur. Indien de dieren het te warm krijgen kunnen ze zich naar de tegenover liggende kant van de bak begeven waar de temperatuur dus lager is. Dit is erg belangrijk. Zorg ook hier voor enige schuilgelegenheid, want de dieren voelen zich niet op hun gemak als ze open en bloot liggen.

Nog even iets over de ventilatiestripjes. Zorg ervoor dat deze, zoals boven reeds gezegd schuin ten opzichte van elkaar in de tegenoverliggende zijwanden gemonteerd zijn. Let er wel op dat het laagst zittende ventilatiestripje aan de kant van de verwarmingslamp zit. Waarom, zult u zich afvragen? Mijn redenering is, dat bij de lamp de warme lucht opstijgt en langs het plafond naar de andere, koelere kant stroomt. Hier kan ze dan eventueel ontsnappen, waardoor de bak toch nog behoorlijk warm blijft. De bodem wordt dus niet verwarmd en blijft dus koel. Aan de kant van de lamp wordt dan lucht van buiten het terrarium aangezogen, waardoor er een aardige doorluchting ontstaat, doch geen tocht.

De lampen worden aan en uit geschakeld door middel van schakelklokken. Ik laat de verwarmingslampen één uur later branden dan de TL-verlichting, ze gaan ook één uur eerder uit. De UV-lampen laat ik ongeveer tegelijkertijd met de verwarmingslampen aangaan, daar de dieren dan het meeste hiervan kunnen profiteren tijdens het zonnen. Het is namelijk zo dat de dieren, indien ze eenmaal opgewarmd zijn, zich soms verschuilen.

Tenslotte wil ik nog vermelden dat ik rekening houd met de daglengte buiten. Dat houdt in dat ik de schakelklokken regelmatig verzet, om ze aan te passen aan het tijdstip van op- en ondergang van de zon. Dit doe ik in de tijd dat de dieren in de binnenterraria zitten. De hagedissen verblijven hier van eind september tot half mei, gedurende de rest van het jaar leven ze buiten.

DE BUITENTERRARIA

De buitenterraria zijn verschillend van afmeting, de gemiddelde grootte is 2,0 x 1,5 m bodemoppervlakte. De hoogte, 70-80 cm, is minder belangrijk, daar Parelhagedissen toch niet zulke klimmers zijn. De terraria zijn gebouwd van maaskeien of stenen van de steenkoolmijnen. De bodem en de inrich-

ting zijn ongeveer gelijk met die van de binnenterraria. De bakken zijn beplant met klimop langs de wanden en over de steenhopen, en mediterrane planten, zoals rozemarijn, lavendel en tijm. De bodem is ongeveer 30 cm dik op een laag geplastificeerd gaas, met de bedoeling dat de dieren zich niet uit kunnen graven en dat muizen en dergelijke niet in de bakken terecht komen. Van boven zijn de terraria afgesloten door een raamwerk met eveneens geplastificeerd gaas om de dieren te beletten te ontsnappen, maar ook om eventuele predatoren, zoals kraaien, eksters, ratten en katten, te weren. Ik raad aan de terraria gedeeltelijk te overkappen met golfplaten of iets dergelijks, om ervoor te zorgen dat de grond niet te nat wordt door de regen. Dit is naar mijn idee niet gezond voor de hagedissen.

Bovendien raad ik aan niet teveel hagedissen in één terrarium te houden, ook al is het behoorlijk groot. Ik houd de dieren koppelsgewijs, dit geeft zelden of nooit problemen. Ik heb wel eens twee mannetjes en één vrouwtje zonder problemen bij elkaar gehouden, maar dit was in de koelere tijd (mijn terraria staan in de kelder). De dieren waren toen weinig actief. Later toen ze in het buitenterrarium werden gezet, begonnen de mannen elkaar flink te bijten, er werden stukken vel losgescheurd op de rug en flanken. Dit gebeurde ondanks het feit dat er voldoende schuilplaatsen aanwezig waren. Daarna heb ik de halfwas en adulte dieren steeds per koppel gehouden. Ook twee vrouwtjes samen gaat meestal niet goed.

GEDRAG

Parelhagedissen kunnen behoorlijk onstuimig zijn als het om eten gaat. Meestal zijn ze toch rustiger en bedachtzamer dan Smaragdhagedissen (*Lacerta viridis*), vooral wanneer ze uit de hand of met een pincet gevoerd worden. De meeste exemplaren, ook de mannetjes met hun imposante koppen, pakken zelfs kleine prooidieren zeer voorzichtig en precies tussen mijn vingers vandaan. Maar uitzonderingen bevestigen de regel; ik word ook wel eens flink geknepen. Als er gevoerd wordt komen ze wel zeer geïnteresseerd kijken en reageren ook op rollende steentjes en dergelijke, maar ze grijpen ze bijna nooit, dit in tegenstelling tot *Lacerta viridis*, die toch veel feller reageert op bewegingen.

Sommige mannetjes worden onrustig als hun partner niet in de buurt is; meestal vertonen ze dat

gedrag enige tijd voor de paartijd. In de paartijd vindt men vaak koppeltjes in de vrije natuur, dit heb ik enkele malen zelf kunnen zien (mei 1996 en 2002). PETERS (1962) zegt dat hij slechts één maal in het wild twee volwassen Parelhagedissen op dezelfde plek teruggezien heeft, en wel om te drinken. In 1996 ving ik twee volwassen Parelhagedissen in dezelfde steenhoop. Vormden ze een koppeltje? Het was immers net na de paartijd. Of was deze steenhoop één van de weinige schuilplaatsen in dit gebied? Uit eigen waarnemingen blijkt dat er ook ver na de paartijd, in augustus, nog koppeltjes vreedzaam naast elkaar liggen, dit terwijl er genoeg ruimte in het buitenterrium is om elkaar te mijden. Ze zijn soms honkvast, vooral als het om een zeer geschikte schuilplaats gaat, zoals onder een grote steen of in een steenhoop begroeid met doornige struiken. In gebieden waar er dekking is van stuikgewas verwijderen ze zich soms verder van een schuilplaats en verblijven dan ergens anders.

Als Parelhagedissen zich bedreigd voelen, vluchten ze meestal. Is dit echter niet mogelijk dan beginnen ze met ver opengesperde bek hun tegenstander te imponeren; hierbij blazen ze. Dit blazen wordt

teweeg gebracht door diep in- en uit te ademen. Reageert de aanvaller niet, dan vallen ze hem aan en proberen dan hard te bijten.

De communicatie geschiedt vooral optisch, hun gezichtsvermogen is zeer goed. Ze reageren op kleur (denk aan de blauwgevekte flanken) en op bewegingen en houdingen, zoals het trappelen met de voorpoten als soortgenoten elkaar ontmoeten en aan de dreighouding met de zijdelings afgeplatte romp en de opgeheven nek met de naar beneden gerichte kop. Hiernaast speelt volgens WEBER (1957) ook olfactorische (reuk-) communicatie een rol. Vooral reageren mannetjes op de geur van de vrouwelijke cloaca tijdens de paartijd. Volgens anderen spelen ook de femoraalporieën een communicatieve rol. De wasachtige vloeistof die hieruit wordt afgescheiden zou een rol spelen bij het afzetten van het territorium en eventueel bij het opsporen of het lokken van vrouwtjes.

VERDRAAGZAAMHEID

Mijn eerste groep Parelhagedissen bestond, zoals boven reeds vermeld, uit drie vrouwtjes. In het binnenterrium waren ze in eerste instantie zeer

Volwassen mannelijke parelhagedis, *Timon lepidus*. Uit de buurt van Paulilles (Frankrijk). De handschoen is geen overbodige luxe: grote parelhagedissen kunnen tot bloedens toe bijten.

verdraagzaam ten opzichte van elkaar en in de periode dat ze in het buitenterrarium zaten waren ze dat ook. Toen ze echter weer naar binnen gehaald werden, begon de ellende. De twee grootste dieren begonnen te vechten. In het begin duwden ze elkaar slechts weg, later werd het serieuzer. Als de een beet, duwde de ander de bovenkant van de kop en/of nek in de geopende bek, of liet toe dat deze alleen daar kon bijten. De bijter duwde de *underdog* weg. Is dit een ritueel dat alleen bij Parelhagedissen voorkomt? Dit gedrag heb ik nooit eerder gezien bij andere soorten.

Hoe verdraagzaam zijn ze ten opzichte van andere soorten? Als ze eenmaal volwassen zijn kunnen er geen kleinere soorten, zoals ook Smaragdhagedissen, mee samen gehouden worden. Smaragdhagedissen werden tot dan toe slechts gebeten, toen ik dit bemerkte heb ik de soorten natuurlijk gescheiden. Kleinere hagedissen staan een droeviger lot te wachten. Mijn advies is dus: geen andere soorten samenhouden met volwassen Parelhagedissen. Jonge dieren tot circa één jaar kan men wel met andere soorten samen houden, maar houd wel een oogje in het zeil.

Af en toe probeer ik eens wat uit, bijvoorbeeld. hoe mijn hagedissen op andere dieren reageren. Ik heb eens een nakweekmanneling voor de bak van zijn vader gehouden. Deze is normaliter erg schuw, maar kwam toch kijken wat er aan de hand was, erg nieuwsgierig, doch helemaal niet agressief, misschien een beetje nerveus. Hij probeerde hem te ruiken, hij stak voortdurend zijn tong uit. Eenzelfde gedrag zag ik ook toen ik een schildpad voor het terrarium hield.

SCHUWHEID

Wat de schuwheid betreft kan ik slechts beaamen wat andere auteurs ook zeggen, en wel dat de meeste exemplaren toch schrikachtig blijven, sommige blijven lang schuw. Dit terwijl er ook dieren zijn die tam worden en dan op personen reageren, vooral als ze honger hebben. In de vrije natuur zijn ze altijd op hun hoede en erg schuw. Meestal hoor je ze alleen maar, of je ziet een glimp van de dieren. In Zuid-Frankrijk kwam eens een volwassen man recht op mij aflopen, ondanks het feit dat ik bewoog. Dit gedrag vond ik vreemd, maar bij nader inzien was het betreffende mannetje op weg naar zijn schuilplaats onder een schapenstal. Deze

schuilplaats lag in een omheind gedeelte van de tuin. Het dier was zeker niet paniekerig, wachtte even terwijl hij naar mij keek en verdween in zijn hol. Dit gebeurde op ongeveer 4 m afstand van mij. Wat ook opvalt is dat de dieren minder schuw zijn als ze ergens onder liggen, zoals bladeren van planten. Mene ze zo minder op te vallen voor eventuele predatoren? In zijn boek "Handbuch der Terrarienkunde", zegt STETTLER (1986) dat amfibieën en reptielen vooral vijanden hebben, die hen van boven belagen.

Met mijn hagedissen heb ik dezelfde ervaring, vooral bij de juvenielen. Ze zoeken altijd dekking onder stenen, bladeren, takken etc.

Er zijn nakweekdieren die schuw blijven, er zijn echter ook wildvangdieren, die relatief tam worden. Je kunt ze alleen niet pakken. Dieren in het terrarium zijn schuwer en vluchten sneller wanneer ze nog niet helemaal opgewarmd zijn. Is dit ook zo in de vrije natuur? Naar mijn idee moeten ze eerder vluchten, omdat ze nog niet snel genoeg zijn om langer te wachten.

Parelhagedissen en zeer waarschijnlijk ook andere soorten, associëren het zien van ogen met potentieel gevaar. Als je een hagedis nadert, dan kijken ze gelijk naar je gezicht en niet naar de benen of romp. Een voorbeeld: een vrouwtje, dat ik met de hand een krekkel aanbood, greep deze meteen. Ze klom zelfs op mijn hand, dit terwijl ze anders behoorlijk schuw is. Hierbij kon ze mijn ogen niet zien. Toen ze echter mijn ogen wel zag, werd ze nerveus en rende weg. Alleen als ze schrikken rennen ze gelijk weg.

VARIATIE IN UITERLIJK

Hoe komt het nu dat niet alle nakweekdieren van Franse Parelhagedissen (ik heb uitsluitend ervaring met nakweek van dit type, maar dit verschijnsel geldt mogelijk voor alle Parelhagedissen) na twee jaar nog niet dezelfde kleur hebben als hun ouders? Indertijd heb ik twee halfwas dieren aan een kennis verkocht. Zij werden in een binnenterrarium zonder UV-licht gehouden en vertoonden slechts een donkergroene was. Eén van mijn eigen twee jaar oude mannetjes was daarentegen toen bijna even groen en mooi gekleurd als zijn vader, hoewel zijn broer minder fel groen was gekleurd, doch veel groener dan de twee eerst genoemde dieren. Mijn dieren worden, zoals gezegd, in een binnenterrari-

um met UV-licht gehouden. 's Zomers verblijven ze in een buitenterrarium. De eigen vrouwtjes zijn minder groen dan de mannetjes. Vermoedelijk is direct zonlicht een factor die de groene kleur beïnvloedt.

Juvenielen van mijn Franse Parelhagedissen zien er anders uit en gedragen zich ook anders dan mijn eerste dieren, waarvan de herkomst onbekend is. Zo hebben de Franse dieren minder, maar wel grotere en duidelijkere vlekken en graven ze ook veel meer. Dit laatste geldt ook voor de volwassen dieren.

BISCHOFF (1998) behandelt het fenomeen dat niet-dominante mannetjes van een populatie *Gallotia caesaris*, qua uiterlijk niet van vrouwtjes te onderscheiden zijn. Iets dergelijks zag ik in het veld bij een, naar mijn idee maximaal drie jaar oude Parelhagedis. Zijn kop was niet echt fors, de staartwortel was niet echt dik en de femoraalporiën waren niet groter dan die van een vrouwtje. In de buurt woonden nog meer exemplaren, vooral vrouwtjes, maar iets verder daarvandaan, circa 25 m, woonde een dominant en groot mannetje. Of er nu nog meer dominante mannetjes in de buurt woonden kon ik niet zeggen, ik heb ze althans niet gezien. Naderhand, na circa één jaar, bleek het toch een duidelijk mannetje te zijn. In deze buurt was de populatiedichtheid relatief groot, waardoor de dieren elkaar regelmatig tegenkwamen. Mijn ervaring met nakweek van Zuid-Franse Parelhagedissen is anders. Na ongeveer een half jaar ziet men duidelijke verschillen tussen de seksen. De mannetjes hebben iets kortere lijven dan de vrouwtjes. Bij de eersten ziet men een duidelijke verdikking van de staartwortel, terwijl er op dat moment slechts weinig verschil is voor wat betreft de grootte van de kop en femoraalporiën.

ACTIVITEIT

Parelhagedissen zijn vooral 's morgens actief, soms zelfs voor 9.00 uur. Als het daarna erg heet wordt, verschuilen ze zich op een koeler plekje. In de zomer als het behoorlijk warm is zie je ook geen Parelhagedissen, zo hoorde ik van een Franse wijnboer, dit in tegenstelling tot Smaragdhagedissen, die langer actief blijven. In 1998 heb ik geen Parelhagedissen in het wild gezien, wel Smaragdhagedissen. Nu blijkt, tenminste naar mijn idee, dat Parelhagedissen minder aan water gebon-

den zijn dan Smaragdhagedissen. Een reden voor het niet zien van Parelhagedissen is misschien te verklaren door het feit dat de zomer in Frankrijk zeer heet en droog was. Er was dus te weinig drinkwater voor deze dieren, dit terwijl Smaragdhagedissen, die in de buurt van beekjes en kanaaltjes leven constant water ter beschikking hadden en dus ook actief waren. Mijn idee is dan ook dat de beperkende factor voor het zien van Parelhagedissen, die meestal niet in de buurt van water leven, de beschikbaarheid van drinkwater is. Dit kan ik echter niet bevestigen met eigen waarnemingen, maar wellicht hebben andere waarnemers een andere mening hierover. Ik zou er graag meer van willen horen.

Ook 's avonds zijn sommige dieren nog laat in de weer op zoek naar voedsel, ik heb zelfs nog activiteit gezien tegen 23.00 u. Zelfs bij warme motregen zijn ze nog actief.

Bovendien kennen ze het verschil tussen zon- en kunstlicht. Als er zonlicht in het binnenterrarium schijnt en de dieren dus kunnen kiezen, geven ze de voorkeur aan het zonlicht. Dit heb ik herhaalde keren gezien.

Parelhagedissen vervellen, zoals alle reptielen enkele keren per jaar. Hun eerste vervelling gebeurt meteen (enkele weken) na de winterrust, bijna al mijn Parelhagedissen vervellen dan tegelijkertijd in een tijdsbestek van ongeveer twee weken. Een kennis vertelde mij dat slangen in hetzelfde gebied ook vrijwel tegelijkertijd vervellen.

GROEI

Zoals bij bijna iedere diersoort is de groei het snelst direct na de geboorte. Bij hogere leeftijd is er weliswaar nog sprake van groei, maar deze is relatief geringer dan bij jonge dieren. BISCHOFF (1984) laat een groeicurve zien, waaruit blijkt dat de groei het grootst is vanaf de geboorte tot en met het vierde jaar. Hierna zwakt de curve vrij snel af.

Van mijn dieren meet ik de lengte als ze verhuizen van de binnenterraria naar buiten en omgekeerd. Gedurende de zomer is de groei, zoals te verwachten, groter dan in de koelere periode, herfst en winter. De groei van adulte dieren is gedurende hun vijf maanden durende verblijf in de buitenterraria gering en bedraagt 0,0-2,0 cm. In de koelere periode is de groei beduidend geringer en wel 0,0-0,5 cm (dus over een periode van ca. 7 maanden). De

Volwassen parelhagedis, *Timon lepidus*; typisch dier uit Zuid-Frankrijk.

groei is ook niet constant voor ieder dier, er zijn regelmatige groeisprongen zichtbaar. Hierbij moet wel vermeld worden dat ik de dieren in levende en vooral levendige toestand meet. De precisie is niet erg groot en als een dier verkrampd is, is het moeilijk recht te trekken.

Als jonge dieren bij een vrij lage temperatuur gehouden worden, in mijn geval 's winters in de kelder, groeien ze veel langzamer ondanks het feit dat er verwarmingslampen zijn. 's Nachts koelt het toch flink af en de stofwisseling verloopt dan trager. Ze eten wel, maar groeien bijna niet. Mijn advies is dus: houd jonge dieren 's winters warm.

VOEDSEL

Parelhagedissen zijn helemaal niet kieskeurig wat hun voedsel betreft, dit in tegenstelling tot Smaragdhagedissen. Parelhagedissen eten echt bijna alles, of het nu stinkt, prikt of bijt, groot is of klein. Ze tonen ook weinig angst of respect voor grote of gevaarlijke of gevaarlijk uitziende voedseldieren. Zelfs schorpioenen en weerbare gordelduizendpoten zijn niet veilig voor hun krachtige

kaken.

Volgens CASTILLA ET AL (1991) bestaat het voedsel hoofdzakelijk uit kevers van allerlei soorten. Ikzelf vond in de Algarve uitwerpselen van Parelhagedissen, die grotendeels schilden en andere chitineresten van kleine circa 1 cm lange kevers bevatten. Het leek een soort bladsprietkever te zijn, die ik ook regelmatig en in behoorlijke aantallen vond onder stenen en struiken. In mijn terraria bied ik af en toe de kevers aan van (reuzen-)meelwormen. De kevers van deze reuzenmeelwormen geven een witte sterk ruikende vloeistof af als ze gepakt worden, maar Parelhagedissen vinden dat geen probleem. Ze nemen ze vaak liever aan dan sprinkhanen. In Zuid-Frankrijk ving ik eens een vrouwtje dat meteen poept, hierin vond ik vooral resten van Lieveheersbeestjes en een bladknop. Was deze laatste bewust gepakt of zaten hierop de kevertjes en werd het geheel verorberd?

Juvenielen likken af en toe aan stukjes fruit, zoals peer. Ooit heb ik gezien hoe een volwassen man een stukje appel at, dat per toeval uit een doosje krekels was gevallen. Bovendien eten ze ook wel eens stukjes druif of ze likken eraan. Sommige

wijnboeren denken dat Parelhagedissen in hun wijngaarden schade aanbrengen door druiven te eten. Er zullen zeker wel eens druiven worden gepakt, maar dit gebeurt zo sporadisch dat er geen produktieverlies ontstaat. Ik denk dat ze druiven eten om aan hun waterbehoefte te voldoen. De boeren zouden eerder profijt hebben van Parelhagedissen, daar ze toch heel wat schadelijke insecten kunnen verorberen.

In de uitwerpselen van een mannetje uit de buurt van Paulilles vond ik onverteerde groene besjes en een droog stukje tak. De besjes kon ik niet identificeren, ze waren ongeveer 6 mm in doorsnede en bevatten zaadjes. Over het takje wil ik het volgende vertellen; het was mogelijk niet bewust gegeten, maar hierop zaten naar mijn idee kleine witte slakjes, die door de hagedis werden gegeten. Want in de uitwerpselen vond ik ook stukjes van slakkenhuizen. Het takje werd misschien per ongeluk verslonden.

Jonge dieren vertonen het verschijnsel van "Futterneid": als één dier een prooi gepakt heeft, proberen de anderen die af te pakken, ondanks het feit dat er voldoende voedsel aanwezig is. Om meelwormen wordt vaak gevochten net zoals krokodillen dit doen. De hagedissen bijten zich in de prooi vast en draaien om hun lengteas. Ook volwassen dieren vertonen af en toe dit gedrag. Wat men ook vaak ziet is dat volwassen hagedissen, die een relatief klein prooidier gepakt hebben, dit proberen dood of bewusteloos te slaan. Dit zou in principe niet nodig zijn, daar hun kaken in staat zijn zelfs slakkenhuizen te verbrijzelen.

Diepvriesmuizen (wel eerst op kamertemperatuur laten komen) en sprinkhanen worden graag aangenomen. Ik vraag mij af of deze hagedissen op warmte jagen? Af en toe bijten de hagedissen in mijn vingers als ik dode diepvries muizen voer. Ze voelen dan, naar mijn idee, de warmte van mijn vinger en identificeren dit, in combinatie met de reuk van de muis, als warmbloedige prooi. Bij het voeren van insecten gebeurt dit veel minder vaak. Een volwassen man zag ik eens bij een mierennest zitten in het buitenterrarium, hij pakte een voor een de vliegende mieren van de struikjes zonder zich veel te hoeven inspannen. Lekker makkelijk dus.

Soms wordt er ook bewust naar voedsel gezocht, zoals ik dat zag bij juveniele dieren, die onder stenen op zoek waren naar iets eetbaars. Bij hun zoek-

tocht groeven ze met hun voorpootjes de grond onder de stenen vandaan.

Wat eten ze nog meer? Pissebedden, hommels, kleinere soorten hagedissen, jonge vogels in de nesten, allerlei wormen, spinnen, sprinkhanen, krekels, naaktslakken, libellen en ga zo maar door. Sommige jagers denken dat ze schadelijk zijn voor de wildstand. Uit onderzoek is echter gebleken dat op plekken waar veel jachtwild zoals patrijzen voorkomen, waarvan de jongen dus een potentiële prooi vormen, deze slechts zeer sporadisch in de magen worden gevonden. Hetzelfde geldt voor hagedissen en slangen; nestjonge muizen kunnen eerder ten prooi vallen, daar ze niet snel zijn. Het zijn echte opportunisten, ze doen weinig moeite om snelle prooidieren te pakken. Jonge dieren echter zijn eerder geneigd snelle prooien te achtervolgen.

Mijn dieren worden om de twee dagen gevoerd. Ze mogen niet te vet worden, anders worden ze apathisch.

Parelhagediseen, evenals andere hagedissen, kronkelen met hun staart als ze een prooidier hebben gezien. De reden hiervan weet ik niet, mogelijk zijn ze opgewonden of leiden ze hun prooi hiermee af.

MERGEL, MINERALEN EN VITAMINEN

Mineralen en vitamines zijn onontbeerlijk voor een goede gezondheid van zowel mens als dier. Een voor onze hobby belangrijk element is calcium in welke vorm dan ook. Er zijn vele soorten calciumpreparaten, waaronder in water oplosbare melkzure kalk (calciumlactaat). Dit is makkelijk op te lossen en te doseren, je kunt eigenlijk niet overdoseren. Af en toe geef ik ook pure calciumlactaat, dit wordt soms door de dieren in deze vorm opgenomen door eraan te likken.

Sporenelementen zijn eveneens zeer belangrijk, deze vinden we in sommige calciumpreparaten. Welke preparaten nu echt voldoen kan ik niet zeggen. Ikzelf gebruik Gistocal, waarmee ik niet zuinig omga. Ik gooi enkele lepels in de terraria, zodat de dieren het naar behoefte kunnen opnemen.

Per toeval ontdekte ik het voordeel van mergel, een kalkhoudend gesteente dat hier in Zuid-Limburg af en toe dagzomend is. Dit gesteente is eveneens zeer decoratief, ik wilde het in verschillende bakken gebruiken als schuilplaats. Om het één geheel te laten worden, heb ik het mergelgruis onder de

aarde gemend in de verhouding 1: 2 (ongeveer). Dit zag er heel goed uit. Enkele dagen later zag ik één van de dieren met een stukje mergel in zijn bek. In eerste instantie dacht ik dat hij een prooi had verslonden en dat er dan mergel aan zijn bek was blijven kleven. Maar niets was minder waar. Hij had de mergel bewust opgenomen, kauwde erop om het fijner te maken en slikte het door. Dit herhaalde zich enkele malen. In de dagen hierna zag ik andere dieren, die hetzelfde deden. Als ze voldoende mergel ter beschikking hebben, zie je dit verschijnsel niet meer zo vaak. Dieren die een tijd onvoldoende kalk hebben gehad, zoeken bewust hiernaar. Een tijd geleden dacht ik dat ik in elk terrarium mergel had gegooid. In één van de kleinere opkweekbakken had ik dit echter vergeten. In deze bak had ik jonge diertjes gezet, ze waren te groot voor een plastic terrarium. Na verloop van tijd constateerde ik een lichte vorm van rachitis (Engelse ziekte) aan de voorpootjes. Dit manifesteerde zich in het lopen of meer kruipen op de ellebogen, i.p.v. op de teentjes. Ik vroeg me af hoe dit nu mogelijk was, er lag overal mergel in (dacht ik) en ze kregen dezelfde dosering vitamines. De diertjes werden weer te groot voor hun terrarium, dus werden ze weer verhuisd naar een grotere bak. Meteen begonnen ze te graven en mergel te kauwen. Na een maand hadden ze geen rachitis meer.

De dieren zoeken in de grond naar dit gesteente, waarvan de stukjes graag en goed worden opgenomen. Ook Smaragdhagedissen (*Lacerta viridis*) en Spaanse Smaragdhagedissen (*Lacerta schreiberi*) nemen stukjes mergel op deze manier op. Ze zoeken er gericht naar en als ze het gevonden hebben eten ze het. Dit kunnen vrij grote stukjes zijn, die ze dan wel kapot bijten. Genoemde soorten hebben een voldoende sterk maagzuur om de mergel op te kunnen nemen. Dit geldt mogelijk niet voor elke soort hagedis, dus wel even opletten. Mergel is voor een paar cent te krijgen bij verschillende mergelzagerijen in Voerendaal en Bemelen.

Sinds het gebruik van mergel heb ik geen rachitis meer waargenomen.

Vroeger maakte ik een mengsel van verschillende calciumpreparaten en mergel; dit werd gevijzeld tot een fijn poeder, om er later de insecten mee te bepoederen. Ik gooide een lepeltje mengsel in een krekeldoosje met insecten, schudde er even mee, waarna ze meteen gevoerd werden. Wacht je te lang dan beginnen de insecten zich te poetsen en heeft

het geheel geen effect meer.

Over vitamines kan ik weinig vertellen, ik gebruik nu al ongeveer vijf jaar Davitamon AD (aquosum) op waterbasis. Dit is een vitaminepreparaat dat vitamine A en D₃ bevat. Het is bij elke drogist te krijgen en het is bovendien niet duur. Ondanks de lichte anijssmaak wordt het door alle hagedissen gedronken. Waarom vitamine D₃? Deze vitamine is onontbeerlijk voor onder andere de beenderopbouw. In de natuur zorgt UV-licht voor de vorming van vitamine D₃ uit provitamine D₃ in de huid. Daar onze dieren vaak te weinig UV-licht krijgen, beveel ik de toevoeging van dit vitamine ten zeerste aan. Dieren, en dan vooral jonge groeiende dieren, die geen vitamine D₃ ontvangen, vertonen na enkele weken reeds tekenen van rachitis. Mijn jonge dieren groeien zonder UV-licht op. Bij hen treedt geen rachitis op, dus de toevoeging van Davitamon AD doet zijn werk.

Vitamine A is belangrijk voor onder meer het gezichtsvermogen en voorkomt sommige oogziekten. Hierover meer in het hoofdstuk: ziektes en verwondingen.

De dosering is vijf druppels Davitamon AD op 50 ml drinkwater. Dit drinkwater ververs ik om de twee dagen, daar de vitamines worden afgebroken als ze in contact komen met zuurstof en UV-licht. Aan het sproeiwater voeg ik geen vitamines toe. Door het feit dat Parelhagedissen geen behoefte hebben aan een vochtige ondergrond, hoef ik ook weinig te sproeien. Dit heeft het voordeel dat de dieren uitsluitend water drinken dat vitamines bevat. Ik voeg alleen vitamines toe als de dieren zich in de binnenterraria bevinden; als ze buiten zijn hoeft dit niet, daar ze dan voldoende zonlicht, inclusief UV-licht ontvangen. Let er wel op dat vitamine D₃ bij overdosering gebreken en ziektes kan geven. In de loop der jaren heb ik de dosering steeds verder opgevoerd van twee naar vijf druppels per 50 ml zonder nadelige gevolgen te zien. Bij jonge dieren is de dosering veel hoger, en wel vijf druppels per 10 ml. Ook hier zag ik geen verschijnselen van overdosering. Dus concludeer ik dat de dosering van vijf druppels per 50 ml misschien nog verder opgevoerd kan worden. Echter jonge dieren hebben een grotere behoefte aan vitamines dan volwassen dieren, en eerstgenoemde dieren zijn dan ook veel minder snel het slachtoffer van overdosering. Een combinatie van kunstmatig UV-licht met toevoeging van vitamines en een ver-

blijf van ongeveer vijf maanden per jaar in een buitenterrarium heeft een goed effect op de gezondheid van mijn dieren. Maar het kan altijd beter.

LITERATUUR

- BISCHOFF, W., 1982. Zur Frage der taxonomischen Stellung europäischer und nordwestafrikanischer Perleidechsen (Sauria, LACERTIDAE, *Lacerta lepida*-Gruppe). *Amphibia-Reptilia* 2: 357-367
- BISCHOFF, W., M. CHEYLAN & W. BÖHME, 1984. *Lacerta lepida*, DAUDIN 1802 – Die Perleidechse. In: BÖHME, W. (red). *Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas; Band 2/1 Echsen II (Lacerta)*. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- BISCHOFF, W., 1985. *Lacerta (Timon) lepida* DAUDIN. *Amph./Rept.-Kartei*: 19-24. Bijlage in *Sauria* 7 (3).
- BISCHOFF, W., 1998. *Gallotia caesaris* (LEHR, 1914)- Kleine Kanareneidechse. In: BISCHOFF, W. (red). *Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas: Band 6. Die Reptilien der Kanarischen Inseln, der Selvagens-Inseln und des Madeira Archipels*. Aula Verlag, Wiesbaden.
- CASTILLA, A. M., D. BAUWENS & G. A. LLORENTE, 1991. Diet composition of the lizard *Lacerta lepida* in Central Spain. *Journal of Herpetology* 25 (1): 30-36.
- MÜNCH, H., 1959. Beobachtungen an der Perleidechse in Südfrankreich. *Aquar. Terrar.* 6 (6): 174-175.
- PETERS, G., 1962. Ein Beitrag zur Ökologie der Perleidechse (*Lacerta l. lepida* DAUDIN). *Mitt. Zool. Mus. Berlin*, 38: 401-413.
- STETTLER, P.H., 1986. *Handbuch der Terrarienkunde*. Kosmos, Stuttgart.
- WEBER, H. (1957): Vergleichende Untersuchungen des Verhaltens von Smarageidechsen (*Lacerta viridis*), Mauereidechsen (*L. muralis*) und Perleidechsen (*L. lepida*). *Z. Tierpsychol.* 14: 448-472.

HUSBANDRY OF AND OBSERVATIONS ON THE OCELLATED LIZARD, *Timon lepidus lepidus* (DAUDIN, 1802). PART I

The Ocellated Lizard is the largest Lacertid. Males can grow up to 65 cm, females to slightly less. They are brown to green with a pattern of small black dots (forming rosettes in juveniles) and several rows of blue spots on their sides. Males have very large heads, compared to the females. The nominate

subspecies inhabits the Iberian peninsula, southern France and northwestern Italy. In southeastern Spain the subspecies *Timon lepidus nevadensis* is recognised. The lizards are found in dry, uncultivated areas, preferably near a large stone or piles of stones.

The author keeps his animals in outdoors enclosures for five months during the summer months. The indoor terraria measure at least 1.25x0.60x0.65 cm (lxwxh) with a 10-15 cm layer of substrate, consisting of a mixture of loam, clay, garden soil and marl grit. The terraria are decorated with pieces of marl, branches and stubs, attached to the backside, artificial plants and some dry shrubs of for instance heather, which the animals use to shed their skin. The terraria are illuminated with fluorescent lights, including those which produce UV-B light (for instance Reptisun 5.0). Heating is provided by an incandescent spotlight of 80-100 W. Passive ventilation is provided by one ventilation-grid near the bottom, close to the spotlight, in conjunction with another grid at the opposite side, near the top. Photoperiod is varied according to the normal cycles at this latitude. The animals stay inside from the end of September until mid-May.

The outside enclosures average at 2.0x1.5x0.7 m (lxwxh) and are decorated like the indoor terraria. The pens are covered with plastic-coated wire netting, to prevent cats, rats and birds to prey on the animals. This netting is buried in the substrate as well, at a depth of 30 cm, to prevent the inhabitants to escape and to keep unwanted burying guests out.

The animals are preferentially kept in pairs; other combinations usually result in aggression and possibly death. Other species (even *Lacerta viridis*) should not be kept in combination with these animals.

Their daily activity can start as early as 9.00 a.m and can last to 11.00 p.m.

Ocellated Lizards eat virtually all kinds of invertebrates, including scorpions and large centipedes. In captivity they will eat all kind of insects, even large beetles. Calcium is ingested by eating marl-grit, water-soluble vitamins A and D₃ (Davitamon AD aquosum) are added to the drinking-water, five drops in 50 ml. Rickets used to be a problem, especially with juveniles. But after the animals were given marl-grit and vitamin D₃ in the drinking-water, rickets was no longer encountered.